

izhod v obupnem simbolnem sklepu, ki naj velja za vse revne in trpeče: »Na smrt obsojeni! Vse trpljenje je brez koristi, življenje brez koristi« (str. 285). Urednik Spisov nam je Kralja na Betajnovi analiziral obširneje, kakor je to storil doslej pri drugih delih; podal nam je vsebinsko in oblikovno kritiko te drame, pač radi tega, da je točneje predočil miselni prelom, ki se je v tem času završeval v pisatelju in dognal, da je zmisel dela drug, kot so mislili sodobniki. Nasproti mogočnjaku in češččenemu zločincu Kantorju in filistru Bernotu stoji Maks kot »ponos prostovoljnega izobčenca iz pokvarjene družbe« (XII.), ki ga svojedobna kritika ni razumela in ki ni vedela, da Kantor »ni poveličevanje nietzschejanskega nadčloveka, marveč pesnikova odpoved temu nekdanjemu idealu« (istotam). Ta idejna analiza pa je važna predvsem radi tega, da spoznamo, kako je Cankar pri oblikovanju svojega dela hotel vso navidezno skladnost realnega življenja, njegovo nasilje in sankcijo tega nasilja postaviti v kričečo neskladnost in kako je s pretiranimi poudarki hotel doseči svoj življenjsko-kritični uspeh. Urednik imenuje to umetniško ravnanje »umetniško modificiranje realnih dejstev« (XV.) in je postavil za sklep svojega dokazovanja trditev, da: »Zakoni naturalistične umetnosti pri Kralju na Betajnovi niso rabni« (XVII). Ta trditev nas radi svoje strnjivosti osupne, ostro pa tudi nasprotuje vsemu dosedanjemu pojmovanju, da je Kralj na Betajnovi poleg nekaterih krajših stvari (zlasti Krona v Knjigi za lahkomišelnih ljudi) najmočnejše naturalistično delo, ali vsaj, da naturalistični oblikovni princip v delu prevladuje. Cankarjevo »modificiranje realnih dejstev« izziva k razmišljanju o razmerju med snovjo in obliko. Pisatelj je vzel živo, prav za prav že izoblikovano snov: osebe, ki kažejo tipičnosti poklica, in razmere, ki bi jim ne bilo težko uganiti, odkod so. Tem osebam je položil v usta besede, ki jih skoraj ne morejo govoriti in jim je prisodil nekatera dejanja, ki se prav nikjer in nikoli ne morejo tako vršiti. Zato bi bilo treba ugotoviti, da Kralj na Betajnovi pomeni ostro trenje dveh oblikovnih principov in da se je snov, enkrat že realistično izoblikovana s tem, da jo je pisatelj realno vzel iz življenja, upirala idealističnemu oblikovanju, vsaj takemu, kot ga je pisatelj tukaj zastavil. Osnova dela je ostala še trdno naturalistična. Idealistični princip, ki ga je bil Ivan Cankar doslej z vso voljo uveljavil in ga je tudi pozneje vedno bolj čisto in dosledno mojstroval, pri Kralju na Betajnovi ni prodril, in zato se idealistični poudarki kažejo deloma kot gesla, deloma kot pisateljeve zlovoljne kaprice. Nekatero osebo v Kralju na Betajnovi nas bole in ne vemo, zakaj. Upirajo se nam, ker jih poznamo, pa drugače govore, kot je njihova narava in potreba, hlapec Jernej pa nas pozneje ne moti niti s svojo parafrazo očenaša. Tu ne bo odveč še literarna primera med Kersnikovim Testamentom in Cankarjevo dramo. Vrsta istih figur je na eni strani postavljena v realistično povestnem redu, na drugi strani v idealistično dramatičnem. Prvega osebe so skladne in resnične, druge nas motijo in dražijo; celo isti sodnik z istim neverjetnim uradnim vedenjem je pri Kersniku verjeten, pri Cankarju samo idejni poudarek, ki se nam oblikovno upira, »Modifikacija

realnih dejstev« pomeni v Cankarjevi dramatični nov svet, v katerega nekatere osebe ne morejo. Tu se nam odpre pogled v bistvo Cankarjevega ustvarjanja, ko stoji pisatelj čisto do pasu v realni snovi in jo še živo in vso tipično preliva v drug, njej tuj svet. Razmišljanje o tem še ne spada k temu zvezku, čeprav vidimo, kako mojstrsko je Na Klancu privzdignil revščino svoje hiše z realnih tal v idealistične simbolne podobe.

Književno-zgodovinsko snov v *Opombah* je urednik zopet obdelal v živo in ostro sliko naših književnih in splošno kulturnih razmer in donaja nov material za oznako dobe in ljudi. H boncu bi še pripomnil, da je v tem zvezku črtica »Domov«, ki jo je pisatelj sam predelano in pod naslovom »Brez doma« uvrstil v knjigo »Mimo življenja«. To bi bilo treba omeniti prav iz istega vzroka, iz katerega je urednik izločil črtico »Mater ja zatajil«.

F. K.

Tri knjige o sv. Frančišku. 1. Marija Kmetova: **Sveti Frančišek Asiški.** Založila Družba sv. Mohorja, 1926. Mohorjeva knjižnica 15. Str. 271. — 2. France Bevk: **Brat Frančišek.** Izdala in založila književna zadruga »Goriška Matica«, Gorica, 1926. Str. 95. — 3. Ksaver Meško: **Legende o sv. Frančišku.** Izdala Goriška Mohorjeva družba, Gorica, 1927. Str. 125. — Za sedemstoletnico smrti sv. Frančiška smo Slovenci poleg nekaterih priložnostnih razprav dobili kar tri knjige, ki so jih oskrbele tri naše ljudske književne družbe; četrta knjiga, Fioretti, v prevodu Al. Resa, ki bi jo najbolj želeli, se je zakasnila. To dejstvo znači, da smo duhovni pomen tega jubileja, ki ga ni prezrl tudi neverški kulturni svet, spoznali dovolj globoko in se zavedamo potrebe tistega svetnika, ki je o sebi rekel, da ga je Bog izbral zato, ker ni mogel dobiti nobenega nižjega in ker je tako hotel osramotiti plemstvo, velikost, moč, lepoto in modrost tega sveta. Nobena teh treh knjig ni razprava, ki bi svetnika tolmačila za današnje potrebe, iz vsake govori neposredno svetnik sam. S to zamisljijo so vsa tri dela nevsiljivo zajela potrebo naše dobe, ki bo utrdila svojo vero prej s srcem kot z razumom in ki bo šele z otroštvom božjim našla spet pot do sprave in miru. Če naj tedaj postavimo načelno merilo za te knjige, so nam v prvi vrsti potrebna zgodovinska dejstva sama, ker govore več kot razprave in razlage. Svetniški in človeški Frančiškov pojav pa je vendar tako izreden in pesniški, da sam prehaja v literaturo, in tako imamo široko legendo, ki jo je izoblikovala verska dobrota in je za tistega, ki jo zna brati, lepša kot zgodovina. Vsaka izmed naših treh knjig ima težišče drugod in lahko rečemo, da je vsaka po svoje lepa. Marija Kmetova kaže voljo, da ohrani Frančiška v posebnostih njegove dobe in mu vtisne poteze zgodovinske vernosti. Ta okvir ji je postal takoj pretesen in je iskala pomoči pri legendi. Knjiga pa je ostala oblikovna celota, in če bi iz versko-kritičnih razlogov ne bili legendarični dogodki zaznamenovani z zvezdico, bi prav nič ne čutili, kje se loči versko-zgodovinska povest in kje legenda. Jezik je nekoliko preveč poljudno razredčen in večkrat bi želeli krepkejših črt. Knjiga je razdeljena v kratka poglavja, ki so pripravna za spodbudno branje po potrebi. Seznam literature kaže, da se je pisateljica resno

pripravljala za svoje delo. — France Bevč se je oprl samo na en vir, ki ga navaja tudi Kmetova, to je Jörgensen. Njegov brat Frančišek je literarno zasnovan versko čuvstven izliv, ali kakor pravi pisatelj: »Kar ne razumemo, moramo molče občudovati. Iz tega občudovanja je zrastel ta spev, napisan v dneh in okoliščinah, ki mi je bil v dušno tolažbo.« (Str. 5.) Delo je bilo napisano v samotni zaporov, zato je Bevč po dolgem času spet zajel v globine, kjer sta doma dušna skrivnost in čista lepota. Preprostost, s katero je obnovil dogodek na str. 55—55 ali poglavje o jalslicah in sklep na str. 72, je velika umetnost. — Ksaver Meško je zbral osem legend o sv. Frančišku in jim napisal lep pesniški uvod. Te legende kažejo, kako se je Meško vrsto let zatapljal v podobo sv. Frančiška in se ob svojih najboljših urah živo razgovarjal z njim. Sedaj, ko beremo te legende oblikovno popravljene, lahko rečemo, da je to najboljša proza, ki jo je Meško napisal v teku zadnjih desetih let. V rahli retoriki legendarnega sloga se preliva sveža verska poezija. Kdor bi hotel presoditi oblikovne vrline te ali one knjige, bi uspešno primerjal nekatere dogodke, ki so jih vsi trije pisatelji sporedno obravnavali (n. pr. poglavje o Frančišku in gobaveu ali o Frančišku in bratu Eliju). Pri Mešku tudi vidimo, da je poiskal večinoma dogodke, ki so manj znani in je vsakemu posebej vtisnil celoten obraz Frančiškov. Če končno še dostavimo, da se zde tri ali celo štiri podobne knjige dokaz močne verske volje, povejmo še to, da je bil Frančiškov pomen pri nas doslej le bolj posreden. Ima sicer zelo močne, a vendar preveč zunanje sledove v naši tradiciji, pa bodi od kapucinskih ali frančiškanskih pridigarjev v prejšnjih stoletjih do današnjih tihih duhovnih organizacij. Zato želimo, da bi vsaka teh knjig vrgla med nas živo kal dobrote in duhovnega bratstva in da bi tedaj tudi Frančišek človek in svetnik vodil preko prepadov današnjega življenja. F. K.

Slovenski bijografski leksikon. 2. zvezek. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Jože Glonarja, Franca Kidriča, Janka Šlebingerja. V Ljubljani, 1926. Založila Zadruga gospodarska banka, Natisnila Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani. — Po več kot poldrugem letu smo dobili 2. zvezek tega dela, katerega potrebo in pomembnost smo poudarili že v poročilu o prvem zvezku (DiS 1925). Iskreno želimo, da se to delo čim bolj pospeši, čeprav vemo, da se sotrudniki morajo boriti z neverjetnimi težavami, kajti marsikako snov je treba na novo preiskati, marsikaj je na tem mestu prvič zbrano in organsko urejeno. V splošnem je ta zvezek na višini prvega zvezka, glede idejne celote je čuti celo napredek, le načelo, da naj se še žive osebnosti predstavljajo z njihovimi lastnimi podatki, se je zlasti pri slovtvu še manj upoštevalo. Tudi obdelava stare in nove literarne zgodovine si ni v pravem razmerju; tu moramo takoj poudariti, da so Kidričevi članki največja poglobitev leksika in da bi zato marsikak odstavek iz novejših literature želeli na tisti višini, kot je n. pr. Gregorčič Simon. Enako se opazi, da današnji čas nima cerkvenega in kulturnega zgodovinarja, kot je bil rajni Gruden, zato pri teh poglavjih pogrešamo trdnega kulturnega ozadja, ali pa so ta imena morali obdelati drugi sotrudniki. Od prvotnih glavnih

sotrudnikov žal pogrešamo Lončarja, dasi njegovo delo z veliko vnemo nadaljuje Pirjevec (pr. Gregorčič A., Hermann M.), in se najbolj dosledno drži načela o živcih in zgodovinskih osebnostih (celo pri Gabrščku Andr., Grči in Gregorinu). Humanistične pisatelje je obdelal Glonar, staro kulturno zgodovino in literaturo Kidrič (n. pr. Erbergi, Galli, Glavar, Herberstein Karel), novejšo literaturo Grafenauer (Erjavec, Finžgar, Govekar, Gregorčič S.), starejšo umetnost Steska, novejšo Mesesnel (Grohrarju je posvetil celo monografijo Iz. Cankar), glasbo Mantuani in Premrl, zdravništvo Pintar (n. pr. Gradišek in Haquet), zgodovino Mal (Gregorčič, Gubec), pravnike Polec (celo Gumpłowicza); duhovne pisatelje obravnavata Lesar in Lukman. Šlebinger je obdelal prekmurske pisatelje in imena, ki so v zvezi z bibliografijo. Vrsto različnih imen so prevzeli uredniki in tako dopolnili delo glavnih sotrudnikov. Glede imen, ki niso obdelana, bo treba dopolnitve ob koncu dela, prav tako bo tudi treba dodati najvažnejše podatke, ki so tu in tam ali izostali, ali se bodo še tekom izdavanja našli. Sicer bi pri smotrnem urejevanju uredništvo samo moralo marsikaj dopolniti, in članek, če ni dober, samo obdelati. Zdi se mi, da je naknadno dopolnjevanje izven leksikonovega foruma upravičeno samo v zmislu ocene, da pa s tem delo ni nič pridobilo. Zato bo na koncu potrebna marsikaka korektura. Take korekture so pri starejši literaturi umevne, pri novejši nujne. Idejno se mi zdi enako važno, da se dopolni Gollmayr Andr. v zvezi s Prešernom (pr. Žigon, DiS 1925, str. 280), kakor da se ve, da je Govekar napisal tudi Patra Kajetana, ali glede discipliniranosti v prostoru, da imamo pri imenu Govekar najprej razvoj slovenskega naturalizma, pri Funtkovih dramah pa beremo, da se je »še nekaj drugih dram (poleg Tekme) igralo z večjim ali manjšim uspehom na ljubljanskem odru« (str. 194), namesto, da bi jih pisatelj navedel. F. K.

Marija Kmetova: Večerna pisma. (Prosveti in zabavi 12.) Ljubljana, 1926. Izdala Zveza kulturnih društev. Založila Tiskovna zadruga. 51 strani.

Nisem prijatelj žensk, ko pišejo, ne naših ne tujih. Celo tistih ne, ki moško pišejo. Zato ne vem, ali sem ženskim knjigam pravičen. Novo knjigo Marije Kmetove hočem le nekako kodificirati: da ni poljudna, da ni po sentimentu individualna, da ni v slogu preko literatstva v lastni lirizem in da ni ubrana in uglašena nastrojno kot zbirka. Ob mrtvih Funtkovih Lučih, ob refleksivnem besedju stare »Slovenke« in novih ženskih listov, medlo, s pozo povedano albumstvo, ne čista lirika ne jedra epika ne sočna aforistika. Pa kakor sem rekel. Ne delal bi rad krivice. Nisem prijatelj »ženskih pisateljcev«.

Dr. I. P.

Milan Vukasovič: Muzika Vremena. (Pesnik. Kroz vrt Ljubavi. Muzika Vremena. Na usamljenim Stazama. Vajar.) Beograd-Zemun. 1926. Strani 81.

Vukasovič je v nekaj letih snovno zrastel iz basni v moderno pozo verbalne parabole in aforizma, skratka v besedje nekakega baudelairestva. Tudi pri Tagoreju se je nekaj učil. Ne dvomim, da je sicer sam po sebi. Fin je, globok manj; za salon, ki ga jugoslovanski svet — bogme — še nima. Dr. I. P.